

Tošenovský, Ludvík

**[Cibulka, Josef. Spory o dialektiku: formalizácia poznania,
existencializmus a marxistická dialektika]**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1970, vol. 19, iss. B17, pp. 175-176

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106930>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vědeckotechnické revoluce. Další kapitulu II. části věnuje autor problému člověka ve vědecké sféře, obírá se technikou jako destrukcí tradičního života, antropologickým smyslem vědy a techniky, problémem seberealizace člověka v technizovaném světě a rozdílem mezi naivním myšlením (tzv. laickým rozumem) a myšlením vědeckým. Úvahy předposlední kapitoly směřují k rozboru možností zesílit inteligenci společenského řízení (přípravou k tomuto rozboru jsou úvahy o předkybernetických představách o společenském řízení a o neadekvátnosti soudobého společenského řízení současnému stavu vědy). Zmíněné možnosti autor zkoumá tak, že rozebírá nejdříve funkce systematického vědeckého výzkumu v politickém řízení, pak význam demokracie v politickém řízení a konečně gnoseologické požadavky na politické role (řídící, hlavně politické funkce) v technizované společnosti. V poslední kapitole se autor pokouší na čtyřech stránkách charakterizovat filosofii (hlavně marxistickou) ve vědecké éře. Tato charakteristika je však bohužel neobyčejně povrchní. Autor nelézá v soudobé marxistické filosofii jen dva extrémní (scientismus, který hodnotí dost kladně, i když si je vědom jeho mezí, a antropologismus, který sice uspokojuje některé potřeby dnešního člověka, jenže jeho „vesmír“ se prý stále více zpožďuje za vědeckým poznáním) a dogmatismus. Tato autorova paleta proudů a linií v soudobé marxistické filosofii je neobyčejně chudá.

Kniha má své nesporné klady. Je čtivá, materiálově bohatá, strání vědeckému pokroku a demokratizačnímu procesu v otázkách politického řízení společnosti. Je však jednostranná až simplifikující ve svých filosofických východiscích a závěrech.

Ludvík Tošenovský

Josef Cibulka: Spory o dialektiku; VPL (Filosofické aktuality), Bratislava 1968, 176 stran.

Anotovaná práce má podtitul „Formalizácia poznania, existencializmus a marxistická dialektika“. Autor se v ní pokouší ukázat, že jak formalizace poznání, tak fenomenologie a existencialismus vycházejí ze zamlčených ontologických předpokladů, že předfilosofické a ontologické předpoklady nelze vůbec absolutně negovat. Ukazuje, že marxistická dialektika obsahuje hlubší možnosti pozitivního rozpracování problematiky, s níž přišla všeobecná teorie systémů, jakož i problematiky vztahu filosofie k předfilosofickým předpokladům, kterou přináší fenomenologie, a konečně i problematiky svobody člověka, s níž přichází existencialismus (str. 6).

První část své studie nadepisuje autor „Formalizácia poznania a marxistická dialektika“. V ní nejdříve píše v I. kapitole o některých problémech formalizace poznání a pak v nejdělsí a nejzajímavější kapitole své práce analyzuje „Dialektické poňatie systému“. I. kapitola začíná rozбором problémů logické analýzy bez ontologických předpokladů; ústí ve zjištění, že postulát absolutní negace ontologických předpokladů vede k prostému odmítání jedněch ontologických předpokladů, přičemž se nekriticky přijímají jiné (to se vyvozuje hlavně ze stanovisek známých z Wittgensteinova Traktátu). Kapitola pak pokračuje analýzou problému poznání nepoznaného a logického vyplývání, otázky formalizace a problému vědeckého vysvětlení a končí úvahou o teoretických systémech v jejich vztahu k realitě. Ve II. kapitole autor nejdříve odmítá některé deformace dialektiky, ukazuje na nepřetržitou sebenegaci dialektických systémů, na povrchnost kontrapozice genetického a systémového hlediska a obírá se po zhrnce o předhistorickém pohybu historickým pohybem vnítrousystémovým. Dále zkoumá vzájemnou včleněnost rozporných samovývojų (tím přispívá k prohloubení pohledu na vztah systémů a prostředí), zákonitost jako tendenci přeměny zvláštního ve všeobecné, typy změn společenských systémů a hlavní rysy dialektického pojetí systému. Tuto nejdělsí a nejzávažnější kapitulu končí některými podněty pro gnoseologii a sémantiku.

V druhé části se zamýšlí nad některými problémy nastolenými fenomenologií a existencialismem z hlediska marxistické dialektiky. V I. kapitole této části (pojednává se zde o fenomenologii a existencialismu) mimo jiné dovozuje, že ten, kdo staví postulát bezpředpokladovosti (tj. neexistence ontologických předpokladů), vždy vylučuje některé předpoklady tím, že vztahuje na ně kritérium, které je specifické pro jiný předpoklad. Ukazuje, že Husserl odmítl vycházet z předpokladu objektivní existence reality, nezávisle na vědomí, učinil tak však z pozic svého vlastního aprior-

ního předpokladu, že bytí je totéž jako „prezentovanie sa vo vedomí“, a že Heidegger zase vychází z apriorního předpokladu, že lidská existence je privilegovaná jsooucnou, skrze které „sa prihovára bytie“ (str. 126). Celá studie je zakončena II. kapitolou druhé části, v níž se autor věnuje marxistickému pojetí determinismu a svobody.

Kniha je nesporně vysoce filosoficky aktuální a její základní tendenci musí každý dialektik upřímně přivítat.

Ludvík Tošenovský

Josef Cibulka: Dialektika a ontologie; VSAV, Bratislava 1968, 352 stran.

Obsáhlé dílo známého filosofa, které — jak lze soudit podle předmluvy nadepsané „Místo předmluvy“ — méně vystihlo pro délku své výrobní lhůty myšlenky autorovy než jeho „filosofická aktualita“ Spory o dialektiku (viz výše uvedenou anotaci). Nicméně autor se mylí, když se domnívá, že dnes „není už u nás nutné vyrovnávat se úporně s deformacemi marxistické ontologie“. Mylí se, protože to je věčný a trvalý úkol, i když to, co se bude věčně překonávat, nebude vždy nazýváno deformacemi. Také nemá pravdu, když tvrdí (v červenci 1968), že je zbytečné zdlouhavě dokazovat, že „politickomocenský systém už stabilizovaného socialismu má být zásadně odlišný od počáteční formy diktatury proletariátu“ (str. 6). Není to zbytečné, protože pro potřeby mladších generací bude třeba věčně vysvětlovat, že přijímání zmíněných počátečních forem kolem roku 1950 těmi, kdo jsou dnes již čtyřicátníky a padesátníky, ba dokonce jejich nadšené přijímání, bylo pochopitelné v revoluční situaci té doby, stejně jako je pochopitelné nesouhlas s těmito formami a se strnulými metodami socialistické správy v době pět i více let poté, co bylo slavnostně vyhlášeno vítězství socialismu v této zemi a co se započalo s jeho upevňováním.

To jsou ovšem problémy, o něž v knize sice také jde, nepatří však k tomu nejpodstatnějšímu z jejího obsahu. Kniha je rozdělena do pěti oddílů. V prvním autor analyzuje ontologické a gnoseologické předpoklady filosofické problematiky, v druhém scientické (o pojetí formalizovaných systémů se opírající) a antropologické (z Husserlova ztotožnění ontologické a gnoseologické stránky filosofie vycházející) zaměření filosofie. Třetí oddíl vytyčuje principiální přednosti marxistické dialektiky vůči formalizaci poznání i vůči obecné teorii systémů, kdežto čtvrtý je pokusem provést kategoriální výstavbu „objektivní dialektiky“ (rozuměj: materialistické dialektiky pojímané ontologicky). Pojednává se zde o dialektické rozpornosti skutečnosti, o specifických úrovních objektivní reality (o úrovních funkcionálních a příčinných vztahů a o vnitřně rozporné úrovni objektivních procesů), o včleněnosti příčinných vztahů do vnitřně rozporných pohybů, o včleněnosti kvantitativních a funkcionálních vztahů do vnitřně rozporných pohybů (o stránce funkcionálních vztahů jako stránce relativní cykličnosti, o včleněnosti pravděpodobnostních vztahů do vnitřně rozporných pohybů, o kvantitativní a o funkcionální stránce společenských procesů), o vzájemné včleněnosti rozporných pohybů rozličného stupně podstatnosti a o různých typech kvalitativních změn (dialektických negací). Poslední pátý oddíl je vyvrcholemím všech úvah v podobě aplikace závěrů z předešlých oddílů na řešení problémů determinismu a svobody (nutnosti a nahodilosti).

V doslovu napsaném v listopadu 1966 autor reaguje na několik problémů diskutovaných v té době a shrnujícím způsobem formuluje některá stanoviska, a to i ta, která nemohou nebyť nesporná. Je-li např. „moudřejší“ rozvíjet buď společenskovední nebo přírodovědný model marxistické ontologie (než usilovat o teze platné v přírodě i ve společnosti), neznamená to ještě, že stejně moudré (ve stejném smyslu moudré) je to také ve vztahu k marxistické gnoseologii. (Srovnej str. 332.) Takových diskusních míst lze najít v knize velké množství. Tato místa jsou v podstatě dvojího charakteru: jedna se týkají přístupu k některým základním otázkám (hodně obecným, pokud jsou podstatné), druhá pak těch pasáží, v nichž autor usiluje o to vztáhnout své nejteoretičtější („ryze“ filosofické) úvahy k jednotlivým až jedinečným faktům ozeňavé společenské (někdy i společenskovední) skutečnosti. Ta první jsou pak vedlejším plodem jeho uvědomělé snahy podávat původní a nová řešení, v důsledku čehož je celé dílo neobyčejně podnětné; ta druhá jsou nutným důsledkem vnitřního napětí každého skutečně marxistického filosofování, napětí mezi věčně překonávanou a zastarávající formou a daleko trvanlivější (i když také se proměňující) podstatou materialistické dialektiky. Existují pseudovědecké, pseudofilosofické